

Iff. Bertényi Iván

A NEMZETÉPÍTÉS PARADOXONAI

Demmel József: *„Egész Szlovákia elfért egy tutajon...” Tanulmányok a 19. századi Magyarország szlovák történelméről.* Kalligram Kiadó, Pozsony, 2009, 244 oldal, 2500 Ft

Adott két szomszédos közép-európai állam, melyek ugyanannak a katonai szövetségnek a tagjai. Egyik sem túl nagy és gazdag, ám ugyanannak a hatalmas gazdasági és politikai szervezetnek, az Európai Uniónak a részei. Önmagában már ez is elegendő lehetne ahhoz, hogy érdekeik jobb érvényesítésére szoros együttműködésre törekedjenek, de a két szomszéd népet ráadásul még történelmük is olyan szorosan összeköti, ami ritkaságszámba megy Európában. Ehhez képest a szlovákok és a magyarok esetében a hírek minduntalan a konfliktusokról szólnak. Miért? Vajon egyes szlovák, magyar vagy külső politikai erők érdeke ez? Igen, bizonyára. Vajon a közös történelmi múlt, az évezredek együttélése termelte ki a ma is ható konfliktusokat? Igen, ez is igaz, hiszen a közös történelem nemcsak összeköt, de szét is választhat, szembe is fordíthat. De a kettő össze is függhet, hiszen a politikai elit csak akkor tud hatékonyan rájátszani történelmi sérelmekre, ha azok széles körben ismertek, egész tömegek érzésvilágában hatnak és ezáltal valóban komoly politikai erőt jelenthetnek. Mert lehet-e hosszú távon mesterségesen, a közvéleményre ráerőltetett módon félelmet, haragot és érzelmi szembenállást kelteni egy másik néppel szemben, ha az emberek számára a keltett konfliktus nem valódi? Igazán demokratikus körülmények és plurális, szabad médiaviszonyok között aligha. Az a tény tehát, hogy Szlovákiában már a sokadik kormány tud hasznot húzni a magyarellen-es érzelmek felszításával, nem magyarázható csupán egyes szlovák politikusok „ördögi gonoszságával”. Ha jelentős szlovák tömegek nem lennének nyitottak erre a beszédmódra, valószínűleg nem is „játszanák ki a magyar kártyát” északi szomszédunk egyes politikusai.

Mik a gyökerei a szlovákság magyarellen-es érzelmeinek? Mik azok a történelmi sérelmek, amelyeket emlegetve ma is könnybe lábad az erre fogékony szlovák hazafi szem? Milyen magyar múltbéli bűnök hallatán szorul ökölbe a szlovák polgár keze? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása akkor sem hessegethető el azzal, hogy a tudatlan szlovák tömegek manipuláció áldozatai, ha azt hisszük, komoly történelmi bűnök nem terhelik a magyarság nemlétező kollektív lelkiismeretét. Az a gyakorta hallható nézet, mely szerint a szlovák nacionalista pártok leginkább azokban az északi régiókban eredményesek, ahol nem is nagyon láttak még élő magyart, megintcsak félrevezető. Ameddig nincs lehetőség arra, hogy az északi szlovák választóközönség is napi szintű kapcsolatba kerüljön a magyarokkal, az ő körükben továbbra is azok a vélekedések hatnak majd, amelyek most is. De melyek ezek? És mi a gyökerük? Miért éppen a magyarokkal szemben létezik ez a tagadhatatlan előítélet északi szomszédunknál?

Mindamellet, hogy a magyarok mellett létezik más népekkel szembeni negatív beállítódás is, a talán még vehemensebb szlovákiai cigányellenesség más lapra tartozik, s talán a szűnőben lévő csehellenes averziók lennének még egy lapon említhetők a hungarofóbiával. S hogy miért nincsenek lengyelelles érzelmek? Nos, erre a szlovák múlt felszínes ismerete is választ ad: a magyarokkal és a csehekkel éltek közös államban, de velük nem. Vagyis azokkal szemben érezhető egyfajta ellenérzés a szlovák lakosság egy részénél, akik úgymond elnyomták őket, s korlátozták szabad nemzeti fejlődésüket. Márpedig a szlovákság csak hét évtizedig élt a csehekkel közös államban, de mintegy ezer éven át voltak Magyarország részei. Láthatjuk, hogy a közös történelem ebben az esetben nem az összetartozás és az együttműködés, hanem az ellenérzések megalapozásához szolgál eszközként.

Az együttélés egyes szlovák politikusok számára olyan példatár, melyből a magyarok által elkövetett bűnöket lehet elősorolni, hogy saját politikai céljaikra használhassák ezeket. De vajon mi szükség van erre manapság, amikor a független szlovák állam él és virágzik? Amikor a szlovák gazdasági növekedés évek óta meghaladja a magyarországit? Amikor a szlovákiai életszínvonal gyorsabban nő a magyarországinál? (Ez persze sajnos nem is olyan nagy teljesítmény manapság...) Amikor – számunkra fájdalmas módon bizonyítva az utóbbi évek gazdaságpolitikájának romboló hatását – a szlovákok már réges-rég euróval fizetnek, míg Magyarország hihetetlen mértékű külföldi kölcsönrel tudta csak stabilizálni államháztartását? Ha igaz lenne az a feltételezés, mely szerint a nacionalista előítéleteket a politikai elit akkor dobja be a köztudatba, akkor erősíti fel mesterségesen, amikor nagyobb bajokról akarja ennek segítségével elterelni a figyelmet, akkor most, amikor a jelek szerint nincsenek komolyabb bajok Szlovákiában (de akkorak semmiképpen, mint nálunk), mi szükség van éppen most nyelvtörvényre? Miért éppen most kell az európai eszmével és a modern szabadságfogalommal összeegyeztethetetlen módon súlyosan korlátozni a szlovákiai magyar kisebbség anyanyelvhasználati jogait?

Elismerve, hogy napi szintű belpolitikai érdekek is közrejátszanak ebben, úgy gondoljuk, hogy emögött mélyebb történelmi beállítódások rejlenek. Nem arról van szó természetesen, hogy minden szlovák *ab ovo* magyarelles volna – szerencsére a nacionalista gyűlöletkeltés odaát is csak korlátozottan képes hatni. De arról beszélhetünk, hogy a szlovák nemzeti identitásba mélyen beleégett a kicsinység, a veszélyeztetettség tudata. Az az érzés, az a félelem, hogy a másik, a nagyobb, az erősebb megsemmisíthet minket, egész nemzeti létünk válhat semmivé, ha nem vagyunk éberek, ha nem fogunk össze eltökélten, egy emberként a nemzeti célokért. S hogy miért ilyen a szlovák nacionalizmus? Vagy pontosabban: miért van meg benne ez az érzület is? Nos, erre a választ elsősorban a történésektől kaphatjuk meg.

A szlovák nemzeti mozgalom kialakulásának és történetének természetesen hatalmas irodalma van szlovák történészek tollából, ám ezek részben maguk is a szlovák nemzeti önépítés szolgálatában születtek. (A félreértések elkerülése végett: ez a jelenség a magyar historiográfiában is kimutatható.) Ezért sok szempontból igaz az a kijelentés, miszerint „egy konfliktusokkal terhelt időszakról az akkor éppen az állami hatalom birto-

kában lévő nemzet történésze alkothat mindkét fél számára érvényes múltmagyarázatot”. Vagyis a szlovák nemzeti ébredés 19. századi folyamatáról egy magyar történész, akit bizonyára nem fog el hazafias késztetés a szlovák történelmi nagyságok heroizálására, talán többet és használhatóbbat tud írni, mint egy szlovák, akit – tisztelet a létező kivételeknek! – a jelenkori szlovák politikai kontextus és historiográfiai hagyomány jobban gúzsba köthet.

Vagyis a szlovák nemzeti identitás magyarellenos vonulatának ma is égető kérdés-körében érdemes olyan magyar történészeket olvasni, akik a szlovák nacionalizmus első évtizedeinek, a hosszú 19. századi kezdeteknek a szakértői. Az ő megközelítésmódjuk, tárgyi tudásuk és elemzéseik adhatnak választ azokra a szomorú kérdésekre, amelyekkel a szlovákiai magyarságnak szembe kell néznie. Szerencsére a magyarországi történettudományban léteznek olyan műhelyek, ahol megvan ez a tudás és affinitás. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarán Käfer István vezetésével jött létre a Szent Adalbert Kutatócsoport, amely a szlovák és magyar kultúra ezeréves összefonódását, az évszázados természetes együttélést veszi normának, és nem az időben és mértékben is korlátozottabb konfliktusokra irányítja figyelmét. A többi fontos műhelyt most nem sorolva említjük az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékén a közép-európaiságról, a minket környező szláv népekről széleskörű nyelvtudás birtokában évtizedek óta fontos munkákat publikáló Kiss Gy. Csaba körül kialakult fiatal kutatói gárdát, amely részben azonos a közép-európai közös múltat ismét feltáró Terra Recognita Alapítvánnyal.

Kiss Gy. Csabától is tanulta a mesterséget Demmel József, aki egyike a szlovák múlt fiatal kutatóinak. Történeti szaktudása, alapos nyelvismerete és eddigi publikációi arra engednek következtetni, hogy még számos fontos tanulmányt olvashatunk tőle a 19. századi Magyarország szlovákságáról, a szlovák–magyar közös múlt egyes fontos és jellemző kérdéseiről. Most a pozsonyi Kalligram első tanulmányait jelentette meg egy karcsú, de tartalmas kötetben.

Demmel József egész figyelmével a múlt felé fordul, s még az olyan aktualizáló kérdéseket is kerüli, mint amelyeket írásunk elején felvetettünk. Távolságtartó, megértő, és tartózkodik az ítéletektől, így írásai alkalmasak arra, hogy a kölcsönös sérelmek helyett egy alternatív múltértelmezéshez vezesse az olvasót, ami – mint azt a fentebb már idézett előszóban írja – célja is volt. Nem úgy tekint a szlovákság 19. századi történetére, mint a szlovák nemzetépítés heroikus küzdelmére, ahol a magyar elnyomással szembeni hősies helytállás során alakulhatott ki a modern szlovák nemzet. Egyik, először ebben a kötetben megjelent írásában érdekes példákat hoz fel arra, milyen nagyon is eltérő módon viselkedtek szlovák értelmiségiek a mindkét oldalról a heroikus nemzeti önépítés legkedveltebb tárgykörébe tartozó 1848–49-es küzdelmek során. Kiderül, hogy sem a magyar, sem a szlovák narratíva egyoldalúságai nem állják meg a helyüket. Nem igaz az a hagyományos magyar kép sem, hogy az ország lakói egyöntetűen a forradalom és Kossuth oldalára álltak, s csak a Habsburgok ügynökeinek áskálódásai tudták éket verni a népek barátságá közé. Ugyanígy torz az a szlovák nemzeti mitologikus szemlélet is, amely a szlovák nemzeti triász (Štúr, Hurban és Hodža) nemzetteremtő küzdel-

mének áttörését akarja látni a szabadságharcban, ahol a szlovák nemzeti légióval és a szlovák nemzeti tanáccsal tulajdonképpen létrejött az önálló szlovák nemzet. A Demmeléhez hasonló kutatások alapján lehet majd felvázolni azt a sokkal összetettebb, színesebb és érdekesebb képet, amely rámutat majd arra, mennyire eltérő reakciókat mutatott a történelmi kihívásokra 1848 régióként, családonként vagy akár egyes személyenként.

A 23 oldalnyi bibliográfiából is látható: Demmel alapos ismerője a szlovák nemzeti mozgalom 19. századi történetének. Sőt újabb források feltárásával gazdagítja is ezt a tudást. Ján Gerometta budapesti levelei például érdekes betekintést adnak a még nem magyar Pest értelmiségének reformkori hangulatába. Ugyanakkor ebben a tárgykörben további kutatásokra buzdítanánk a szerzőt. Egy tanulmánykötet esetében persze nem lehet szó monografikus kidolgozásról, és mivel egy ígéretes pálya előtt álló és felkészült kutatónak mégiscsak első írásairól van szó, nem várhatjuk tőle, hogy teljesen kirajzoldják belőle a szlovák nemzeti mozgalom teljes 19. századi története. Mégis, a kötetből teljesen hiányzik az 1849 és 1867 közötti szűk két évtized, amikor a szlovákokat sújtó magyar nyomás jószerével megszűnt, s részben a *divide et impera* szándéka, részben a császárhűség jutalmazása azt eredményezte, hogy szlovák vezetők komolyabb pozícióba kerülhettek. (A kötet címlapján is annak a festménynek a reprodukciója szerepel, amely Ján Franciscit liptói főispánként ábrázolja a hatvanas években.) Ez a korszak, mely a korábbiaknál és különösen a dualista évtizedeknél jóval kedvezőbb feltételeket jelentett a szlovák nemzetépítés számára, bizonyosan fel fogja kelteni Demmel figyelmét, s kutatásait kiterjeszti erre az időszakra is. Azért is olvasnánk nagy érdeklődéssel a szerző ezzel kapcsolatos elemzéseit, mert ebben a periódusban részlegesen megváltoztak a 19. századi szerepek: már nem volt 100%-os szabály, hogy a magyarok az „urak”. Hogyan élték át ezt a szlovák nemzeti mozgalom vezetői? Hogyan emlékeztek vissza rá, hogy korlátozottan, de lehetőséget kaptak az irányításra? Mivel magyarázták, hogy ez a relatíve kedvező korszak véget ért, és ismét „magyar uralom” következett? Demmel József felkészültsége és tárgyilagos hozzáállása bizonyosan értékes és újszerű eredményeket tárna fel ebben a vonatkozásban is.

Tanulmányaiban Demmel nem leplezi vagy tagadja a szlovák–magyar konfliktusokat. Ellenkezőleg: külön írásban foglalkozik a „magyar bűnök” között talán leggyakrabban emlegetett csernovai sortűzzel is, amely a szlovák nemzeti mozgalom önképét tekintve kulcsfontosságú, hiszen számukra az elnyomó magyar brutalitás ékes példája volt. Az a történet, miszerint a jámbor és vallásos szlovák parasztokat a magyar csendőrök legyilkolják, egész Európát bejárta, s brit, skandináv és magyar értelmiségiek révén jelentősen csorbitotta Magyarország jó hírét. Az elnyomott és szenvedő szlovákság már-már krisztusi szenvedéseit azonban a politikai propaganda jelentősen felnagyította, és az első elfogulatlan történettudományos vizsgálatok – elsősorban az e tekintetben igen alapos és bátor monográfiát készítő Roman Holec munkája – rámutattak arra, hogy nem tartható ez a végletekig leegyszerűsített, fekete-fehér kép. Az a tény, hogy maga a csendőrjárőr is részben szlovák anyanyelvű volt, eleve elgondolkodtató, mint ahogy Vavro Šrobár, a szlovák nemzeti mozgalom egyik jellegzetes alakjának emlékiratai is. Šrobár

orvosként személyesen vett részt a sebesültek ápolásában, s megrökönyödve tapasztalta két évvel a tragikus eset után, hogy a templomszentelés körül kirobbant konfliktus szlovák főszereplője, Andrej Hlinka minden különösebb harag vagy tartózkodás nélkül lakomázott a máskülönben a szlovák nép elnyomóinak és a tragédia felelőseinek lefestett helyi magyar hatóságok képviselőivel. A felelősök megkeresésének szinte mindig propagandisztikus és politikai hátsó szándékú céljait mellőzve Demmel a legalaposabb magyar nyelvű összefoglalást adja a csernovai sortűzről, s tudásunkat azzal is gazdagítja, hogy a csendőrség előírásait és fegyverhasználatát is külön vizsgálat alá veszi.

Demmel József ugyanakkor olyan kérdések iránt is érdeklődik, hogy az elvileg teljesen politikamentes Trencsén Vármegyei Természettudományi Egyesület működése során hogyan volt képes kooperálni a helyi magyar és szlovák tudós. A tanulmány megismertet bennünket egy korabeli észak-magyarországi tudományos és ismeretterjesztő egyesület működésének alapvonásaival, ami önmagában is értékes és érdekes témának mondható. A szerző azonban emellett azt is vizsgálja, hogy a teljesen szlováknak mondható Trencsén megye tudományos egyesületében jelentkeztek-e nemzetiségi feszültségek. Kutatása érdekes eredményeket mutat: noha a vizsgált szervezet kizárólag magyar nyelven adta közre eredményeit, s általában véve is a magyar kultúra helyi képviselőjének tűnhetett, a legkomolyabb tudományos eredményekkel rendelkező tagok egyike szlovák volt, aki tudományos dolgozatait legkevésbé magyarul, jóval inkább németül és szlovákul publikálta. Mégis úgy tűnik, a szlovák megye magyar identitású és hangsúlyosan a magyar nemzeti állam ideológiáját képviselő elitjének reprezentatív egyesületével együtt tudott működni, abba be tudott illeszkedni. A mindennapok ugyanis a nemzeti feszültségek konfliktusai mellett az együttműködést, a szakmai vagy baráti, emberi kapcsolatokat talán még gyakrabban produkálták. A hétköznapiak során egy-egy illető nem elsősorban magyar vagy szlovák volt, hanem tudós, tanár, gyáros, hivatalnok, lelkész avagy a helyi, kisvárosi (köz)élet megbecsült tagja.

A Felföld kisvárosi elitjeinek hagyományos összetartása, együttműködése még a dualista korszak egyre élesebben nacionalista légkörében sem múlt el, s a magyar állam törekvései ellenére elfedte ezeket a különbségeket. A lassanként megkopó, de ekkoriban még helyben nagyon is létező többnyelvűség, a hasonló szociális és kulturális helyzet, a lokálpatriotizmus és a tanulmányban is idézett szakmai, kollegiális barátságok továbbra is háttérbe szorították a nemzeti különbségeket, melyek emiatt nem is nagyon váltak elmentétekké. Ehhez csak a helyi hétköznapiakat felkavaró események, személyek vezethettek, amelyek állásfoglalást követeltek meg a résztvevőktől. Igaz, ez az állásfoglalás sokszor a hatalom által megkövetelt lojalitási deklaráció volt, s aki ezt elmulasztotta megtenni, magyar nemzeti szempontból gyanússá válhatott.

Kifejezetten ilyen eseményeknek számíthattak a választások, különösen ha a kormánypárti jelölttel a szlovák nemzeti mozgalom egyik-másik reprezentánsa állt szemben. Ekkor már érvényesült az a pánszláv-hisztéria, amely egyáltalán nem tűrte meg a szlovák önállóságot a politikai életben. Ha azonban a magyar hatalom szerint nem volt veszélyhelyzet, és a szlovák oldalról sem érkezett „provokáció”, akkor csak egy-egy túlbuzgó magyar nacionalista zavarhatta meg a békés nemzetiségi status quót.

Voltak azonban olyan kérdések, személyek és ügyek, ahol véget ért a magyar hatalom józansága és kompromisszumkészsége. Ha valakire vagy valamire rásütötték a pánszlávizmus bélyegét, akkor ott csak a teljes és merev elutasítás számíthatott „hazafias” magatartásnak. Ez volt a helyzet az 1875-ben Tisza Kálmán által felosztatott *Matica slovenská* szlovák kulturális egyesülettel és azokkal a szlovák politikusokkal, akik a szabadságharc idején a magyar kormány ellen harcoltak. Közülük Štúr egy vadászbalesetben hamar meghalt, Hodža osztrák területen letelepedve visszahúzódott a magyarországi eseményektől, ellenben Hurban 1888-ig a Nyitra megyei Szenicen élt visszavonultan. Halála és az ezt kísérő gyász azonban hisztérikus reakciókat váltott ki a magyarok egy részéből. Köztük az ekkoriban ott tanítóskodó Komjáthy Jenő költőből is, aki a híres Petőfi-vers parafrázisaként gyűlölettől elvakult költeményt írt *Akasszátok fel a pánszlávokat* címmel, ami Demmelt egy filológiai szempontból is értékes tanulmány megírására ösztönözte.

Az elvileg hatalmon lévő magyarok a dualista korszakban nagyon gyakran hisztérikusan reagáltak a szlovák nemzeti mozgalom felől érkező jelenségekre, még akár a tisztán kulturális, vagy általában véve teljesen apolitikus eseményekre is. Emögött az a tévhit állt, hogy a szlovákok bármiféle önálló akciója csakis Magyarország ellen irányuló pánszláv tevékenység lehet, amely mögött végsősoron a cári Oroszország áll, mely nagyhatalmi súlyánál fogva valóban veszélyes lehet Magyarország önállóságára, sőt akár nemzeti létére is, hiszen az 1849-es cári intervenció döntő mértékben járult hozzá szabadságharcunk leveréséhez. Irracionális reakciókból tehát valóban nem volt hiány a magyar oldalon.

A bevezetőn kívül kilenc tanulmányt tartalmazó, több mint 200 oldalas kötet címe provokatívnak hat: „*Egész Szlovákia elfért egy tutajon...*” Merthogy a 19. századi szlovák értelmiségi vezetők, a modern szlovák nemzeti tudat megteremtői ennyire kevesen voltak: a szlovák nemzeti identitás kialakításában és elterjesztésében részt vevő elitet jórészt tömörítő *Tatrín* egyesület tagjai 1847 nyarán ha nem is egy, de mindössze két tutajon utaztak le a Vág folyón Csejtére, hogy ott katolikus vallású elvbarátaikkal találkozzanak. Mindezt nem egy északi szomszédainkat lenéző sovén magyar vetette papírra, hanem az egyik érintett, Jozef Škultéty visszaemlékezéseiben olvasható.

A modern szlovák nemzet megalkotásában részt vevő értelmiségiek alapélménye lehetett a számbeli gyengeség és az ezzel összekapcsolódó félelemérzet. Ráadásul a felekezeti különbségeket is át kellett hidalniuk. Jóllehet a magyarországi Felföld (vagy ahogy a dualizmus korában meghonosodott, de a korszak szakemberei számára idegenül csengő kifejezéssel mondják: a Felvidék) szlovák lakóinak nagy része római katolikus vallású volt, az alföldiek (Békésben vagy a Nyírségben) és a nemesi és értelmiségi vezetők nagyobb része Luther tanításait követte. Igaz, ez a különbség a 19. század közepére már jócskán veszített jelentőségéből, de a kezdetekben kimutatható az evangélikusok túlsúlya, hiszen a mitikus nemzeti triász mindegyik tagja lutheránus volt. Az evangélikus egyház autonómiáján belül pedig meg kellett küzdeniük a magyar evangélikus vezetők nacionalista elfogultságaival. Kossuth Lajos vagy különösen Zay Károly főfelügyelő egyházából nem lehetett a szlovák nemzet számára olyan otthonos, védelmet biztosító közösséget alkotni, mint amilyen az erdélyi szász *Landeskirche* volt.

A felekezeti gondoknál nagyobb problémát jelentett az a tény, hogy a magyarországi szlovákság társadalmi és gazdasági szempontból az ország szegényebb rétegeihez tartozott. Noha a szlovák nép általános műveltségi színvonala alig valamivel maradt el a magyar etnikumétól, a mostoha természeti viszonyok miatt a szlovák paraszt általában jóval szegényebb volt a magyar földművesnél. A helybéli birtokos nemességre jellemző magyar nemesi öntudat miatt többségüket a kialakuló modern magyar nemzeti identitás hívévé tette, s a hagyományos helybeli elit nagyobb része nem állt a formálódó szlovák nemzeti mozgalom mellé, ami a szlovák nemzetépítők számára nemzetárulással ért fel. A szlovák nemzetépítés romantikusan hősiess munkája így kevesek feladata maradt, ahogy az a Csehszlovákia megalakítása körül bábáskodó legfontosabb emigráns szlovák vezető, Milan Rastislav Štefánik nemzetfelfogását bemutató írásból is kiviláglik. A tanulmányban Demmel József bemutatja Štefánik rokonságát is, s az alapos genealógiai kutatásokból kiviláglik, hogy a szlovák nemzeti mozgalom számos vezetője (maga Hurban is) rokoni vagy szoros baráti szálakkal kapcsolódott a Štefánik családhoz. Kis túlzással azt mondhatjuk, valóban pár „tutajnyian” vezették a szlovák nemzeti mozgalom küzdelmeit.

A szűk és a versenytársnak tartott magyar elitnél számban, anyagi és közéleti lehetőségek terén egyaránt gyengébb vezető réteg; a szegény és felekezeti és nyelvjárásbeli különbségektől is szétszabdalt népi hátország; a nemzeti mozgalmat ellenségesen szemlélő és komolyabb erővel rendelkező magyar vetélytárs – a modern szlovák nemzet megalkotói igen nehéz helyzetben voltak, amikor egy nyelvében, kultúrájában öntudatos, gazdasági viszonyaiban is fejlett szlovák közösség létrehozását tűzték ki céljuknak. Tervük egyáltalán nem ígért biztos sikert a szlovákénál erősebb nacionalizmusok korszakában.

És mégis, másfél évszázaddal a Tatrín megalakulása után létezik Szlovákia, sőt az egykori szlovák etnikai területnél nagyobb kiterjedésű a szlovák állam, hiszen félmilliónyi magyar is Szlovákia lakosa. Összességében tehát a szlovák nemzetépítés sikertörténetnek is mondható. Ám a közép-európai kis népekre jellemző módon a sikerek és a kudarcok gyakran váltották egymást, és nem is elsősorban a saját politikai teljesítmény eredményeként, hanem a térségben érdekelt nagyhatalmak akaratának megfelelően. Talán ezért, talán a kezdeti kudarcok ma már fölösleges utóhatásaként a mai szlovák politikai életben is fontos és sajnos gyakran jellegadó az a sérelmi hozzáállás, amely a kezdeti nehézségek velük – velünk – élő terhe. Mintha még ma is egy nagy és veszedelmes ellenféllel szemben kellene küzdenie az Európai Unió és a NATO tagjaként a Szlovák Köztársaságnak, mely elképzelt ellenfél az egész szlovák nemzeti létet pusztulással fenyegethetné. Mindez a távolabbi szemlélő számára irracionálisnak és agresszívnek ható magatartás azonban megérthető, felfejthető, ha a korábbi századok eseményeit tanulmányozzuk, ha a történettudomány segítségével igyekszünk bemutatni a szlovák nemzet megszületésének viharos küzdelmeit.

A Demmel Józseféhez hasonló munkák alapján kirajzolódnak a szlovák félelmek, a nemzet pusztulása felett érzett aggodalom, és az ezekből következő túlzott, agresszív reakciók, amelyek ma is gyakran meghatározzák északi szomszédunk közéletét.

Ne gondoljuk azonban, hogy ez valamiféle szlovák betegség volna! A rettegés, a nemzethalál víziója a magyar romantikus nacionalizmusnak is alapélménye volt – gondoljunk csak például Vörösmarty költészetére. A 19. században a magyar közélet számos tagja is hasonlóan hisztérikusan viselkedett, akár „pánszláv”, akár Habsburg oldalról érezte fenyegetve a hőn szeretett magyar nemzet létét. Paradox módon a 20. századi tragikus sorscsapásoknak kellett eljőnniük ahhoz, hogy a magyarok rájöjjenek: jöhet német vagy szovjet megszállás, Trianon vagy gazdasági összeomlás, a magyar nemzet mégsem pusztul el. Legfeljebb megváltozik, magával cipelve a múltbeli csapások terhét. A szlovákok független állami léte azonban a minden szempontból pozitív példának nehezen mondható Tiso-féle Szlovák Államot leszámítva csak 1993-ban kezdődött. Számukra talán még nem telt el elég idő ahhoz, hogy belássák, a nemzethalál a mai világban már értelmetlen kategória, az ezzel kapcsolatos félelmek megalapozatlanok.

Budapest